

"AKP Faşizmi" - Devlet "sorunu"(*)

Ergin Yıldızoğlu

Var olan devletin tanımlanmasıyla, bu tanımdan hareketle oluşturulacak siyasi çizgiler, örgütlenme ve çalışma tarzları arasındaki ilişki konusunun “sol” hareket içinde gereken ilgiyi görmediğinden yakınmış ama bunun değişmekte olabileceğine ilişkin bir umudumu daha önce bir yazımda belirtmiştim. O yazıda, bu ilgisizliğin, Siyasal İslam’ın “pasif devrim” ve devleti ele geçirme sürecinin, “demokratikleşme süreci” olarak sunulması, desteklenmesi gibi vahim bir hataya da yol açmış olduğuna işaret etmiştim.

Bu bağlamda, Foti Benlisoy’un BirGün’de yayımlanan “**AKP Faşizmi’ ve Sol Liberalizm**” başlıklı denemesi bence önemli bir katkı ve uyarı oluşturuyor. Ben Foti Benlisoy’un kaygılarına ve uyarısına katılıyorum. Gerçekten de salt baskının ağırlaşmasından hareketle, “*sosyalist hareketin stratejik önceliklerini dönüp dolaşp bir kez daha anti-kapitalist içeriği hayli cılız soyut/sınıfsız (anti-faşist, yani anti-AKP?) bir demokratikleşme hedefine sıkıştırma[k]*” vahim bir hata olacaktır.

Ancak Foti Benlisoy’un bu uyarıyı yaparken hareket geçirdiği “*yani kapitalizmle bağlantısı olmayan bir faşizmle karşı karşıyaysak, sosyalistlerin temel görevi (tıpkı sol liberallerin savunduğu üzere) devlet karşısında özel alanları ve temel hak ve özgürlükleri savunmaya dönük bir mücadele olmuyor mu?*” saptamasına da dikkatle yaklaşmak gerekiyor. Örneğin faşist bir devlet altında, “*özel alanları ve temel hak ve özgürlükleri savunmaya dönük bir mücadele*” ne kadar olanaklıdır, bu anlamda ne kadar önemlidir? Faşizm kapitalizme ilişkilidir ama, Alman, İtalyan Faşizmleri’nin kapitalizme ilişkisi, emperyalizme bağımlı (“post-colonial state”) bir ülkedeki “Faşizmin” ilişkisine ne kadar benzeyecektir?

Faşizmin kapitalizmin andaki sorunlarıyla **doğrudan** bağlantılı olmayan (ona indirgenemeyecek) tarihsel bileşenleri, kitle tabanının sınıfsal kompozisyonu, istila etmeye başladığı devletin organik yapısı, ülkeye (ülkenin tarihsel zeminine, sınıf mücadelesinin tarihine) özgül biçimler sergilemeyecek midir?

Foti Benlisoy’un bu soruların ayırıcında olmadığını düşünmüyorum, yazısının belli bir noktayı vurgulamak üzere kaleme alınmış olduğunun da farkındayım. Bu anlamda benim yazımı, onunla diyalog kurarak tartışmayı geliştirmeyi amaçlayan bir deneme olarak düşünebilirsiniz.

II

Kestirmeden giderek, bugün bir “Faşist Devlet” altında yaşadığımızı ileri sürmenin, gerçekten de karşımıza önemli sorunlar çıkaracağını düşünüyorum. Ancak karşı karşıya olduğumuz devletin “Faşist Devlet”i andıran özellikler sergilediğini de görüyorum.

Bu ikilem karşısında, 1960’larda “Brezilya tipi demokrasi”, 1970’lere geçerken, “otoriter devlet” (authoritarianism), “sömürge tipi faşizm,” “oligarşik” devlet kavramları geliştirilmişti. Bu kavramların hepsi, devlete bakıp “*bu burjuva demokrasisi değil, Faşizm de değil ama her ikisinin de özelliklerini taşıyor, ayrıca da devletin içinde bir de ulusal/yerel olmayan bir iktidarın varlığı söz konusu*” diyorlardı. Kısacası, “post-colonial” (2.Dünya Savaşı sonrasında, ABD hegemonyası altında çevre /bağımlı vb., ülkelerde şekillenen bir devletin) devletin çeşitli versiyonlarını tanımlamaya çalışıyorlardı. Ben bunun **doğru bir yörengeye oturmuş bir çaba olduğunu** ancak, sahip olduğu alet çantasındaki aletlerin kimilerinin biraz daha da “keskinleştirilmesi”, bunlara yenilerinin eklenmesi, kimilerinin kullanım tarzında da bazı

(*) http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=42672 den alınmıştır. 02 Şubat 2012,

değişiklikler yapılması gerektiğini düşünüyorum. Aşağıda, bu bağlamda, bir başka yazıda (“Kapitalist devlet üzerine kısa notlar”, sol.org, 12.01.2012) sunduğum düşünceleri ve yaptığım önerileri kısaca aktaracak, ondan sonra bu alet çantasıyla AKP dönemi devleti üzerinde kaba bir çalışma yapmayı deneyeceğim.

III

Ben kapitalist devleti ne bir **araç** ne de bir **kurum** olarak düşünmekten yana değilim. “Araç” bir **pasiflik, nötrlük** ima ediyor. “Kurum” ise başı sonu, **sınırları belli**, saptanmış bir **yapıntıya** işaret ediyor. Ben devleti özellikle, belli sınıfsal nitelikleri olan siyasi **güç odakları** (sınıf iktidarının kristalleştiği **düğüm noktaları**) arasında oluşmuş bir **örüntü** (network) olarak düşünmekten yanayım: Bu bağlamda, devlet deyince aklımda, sürekli hareket halinde, adeta macun gibi belli bir plastikliğe sahip, sınıf mücadelesinin basıncı altında, sınırları daralan genişleyen ama her zaman sınırlarında bir belirsizliği koruyan, girdilerle beslenen çıktılar üreten bir **“organizma”** şekilleniyor.

Ben kapitalist toplumda devletin, **sermayenin** mekan ve zamanda **hareketini**, zamanı ve mekanı **düzenleme** süreçlerini kolaylaştıran, **kar oranları karşıt eğilimlerinin** hareketini düzenleyen (düzenlemeye çabalayan), ekonomik **kriz** sırasında bu yönde gereken mali, kurumsal **değişiklikleri** gündeme getiren, emek denetim sistemlerini, **biopolitiği** pratikte uygulayan, uygulanmasına bekçilik eden, **ideolojik aygıtları** yaratan, olanları yaşatan, ya da imha eden, sermayenin **yeniden üretim sürecine** uygun **özellikleri** oluşturan kültürel süreçlerin gelişmesini teşvik eden, destekleyen, bir **organik ilişkiler ağı**, bir **“organizma”** olarak düşünülmesinden yanayım.

Bu bağlamda, devletin **politikalarıyla, reflekslerini**, (a) bu organizmanın kendi **ideolojik/kültürel** yapılanmasının, **personel** kaynağının sınıfsal özelliklerinin, **yönetim teknolojisinin**, güç noktalarını birbirine bağlayan **ağın** fiziksel özelliklerinin oluşturduğu iç yapılanması, diğer bir deyişle, onu toplumun geri kalanından ayrı bir organizma olarak tanımlamamıza izin veren belirleyici karakteri olduğu kadar, (b) bu organizmanın yaşaması için gerekli girdilerin özellikleri de belirleyecektir.

Bu girdileri, esas olarak, ideoloji/ kültür, personel, mali kaynaklar, yönetim ve iletişim bilgi işlem, disiplin, cezalandırma ve kontrol teknolojileri oluşturur. Bu girdiler devletin organizması içinde metabolize edilerek (işlenir-tüketilir)siyasi karar ve reflekslere dönüşür.

Girdiler – organizma (metabolize etme süreci) - **siyasi çıktılar**, bir sınıflar matrisinden, başka devletlerden, dolayısıyla bir egemenlik bağımlılık ilişkileri zincirinden oluşan bir “ekosistem”de gerçekleşir. Bu ekosistem bu girdilerin özelliklerini, organizmanın metabolize etme hızını, girdilerin tedarikinin, çıktılarının üretiminin, toplumda işleme süreçlerinin kalıcı olup olmayacağını belirler. Buna karşılık, bu organizmanın refleksleri, genişleme daralma halleri, çıktıları bu ekosistemi sürekli değişmeye, yeniden şekillenmeye zorlar.

Gerçekten de, devletin parçalarını kavrarız, bunların bir bütünselliğe ait olduğunu hayal ederiz, hissederiz, ama bütünü “kavrayamayız.” Bu da bizde devlete karşı korku, saygı, huşu, şaşkınlık, hayranlık gibi özel bir grup duyguyu, onu ve politikalarını kabullenme eğilimini oluşturur.

Gerçekten de devlet yukarıda değindiğim parçalar değildir ama bu parçalar devlettir. Bence devlet bu parçaların birlikte bir “bütün” oluşturmaya olanak verdiği **varsayılan** örüntü (ilişkiler ağı) var olduğu müddetçe, hatta o örüntü olarak var olur.

Bu varsayım (toplumun devleti algılayışı) zayıflamaya başladığında örüntü zayıflamaya başlar, devlet krizi ortaya çıkar. Bu varsayım kaybolmaya başladığında da örüntü çözülmeye,

devrim olmaya başlar. Bu varsayım sınıflar mücadelesinin basıncıyla, ya da bir dış travmayla (işgal gibi) tümüyle dağılabilir.

Devlet bu parçaların arasındaki örüntünün var ettiği bir şeyse, buradan, **varlık**, **varoluş** ve **görüntü** kategorilerinden hareketle düşünmeye devam edebiliriz.

Devleti oluşturan, tüm parçaları birleştiren **örüntüyü**, “**varlık**” kavramıyla betimler, devletin tümüyle var olma halini, **ontolojik** düzey olarak kabul edebiliriz.

Devletin bu varlığının, günlük yaşamımıza, burada, şimdi (zaman ve mekan içinde), deney alanımıza giren parçalarını “varlığın” (ontolojik düzeyde devletin), “yaşam dünyamızdaki hali” **varoluşu** (existence) olarak düşünebiliriz. Son olarak, bu “varoluşun” bizim tarafımızdan algılanan halini ifade etmek için de **görüntü** kavramından yararlanabiliriz.

Bu felsefi modeli devlete uygularsak, Marx’ın Kapital Cilt III’te vurguladığı “egemenliğin ve bağımlılığın... özgün biçimi” saptamasını, devletin varlık, ontolojik düzeyine ilişkin bir tanımlama olarak düşünebiliriz. Bunun “varoluş” haline gelince, kapitalist devletin, **monarşist**, “**demokratik**”, **Faşist**, **oligarşik** gibi biçimlerini konuşabiliriz. Bu “varoluş”u oluşturan bileşenlerin arasındaki düzen (birbirileri karşısındaki ve bütün içindeki göreliliği “varlık yoğunluklarını”, etki güçlerini ifade eden denklem) değiştikçe, devletin **biçimi** sabit kalmak koşuluyla “**rejimi**”, bu biçimin bize kendini gösteriş, bizi etkilemiş hali değişmeye başlayacaktır...

Buna karşılık devletin **biçimindeki değişiklik**, “egemenliğin ve bağımlılığın özgün biçimi”, varlığının tanımlayıcı ilişkisi, sabit kalmakla birlikte, devleti oluşturan ilişkiler ağına, örüntünün **içine giren unsurların, kapsanan iktidar noktalarının** değişmesinin, var oluş düzeyinde yaratacağı sonuçlara ilişkin olmalıdır.

IV

AKP döneminde devlete yukarıda önerdiğim teorik gözlükle bakarsak, şöyle bir değişimin belirtilerini gözlemleyebiliriz.

A) Devleti bir organizma olarak tanımlamamıza olanak veren unsurların hepsini birden bir “küme” olarak düşünürsek, buna devletin “ana kümesi”, oluşturan unsurları da alt “kümeler” olarak tespit edebiliriz.

AKP döneminde, devleti oluşturan alt kümelerin arasındaki ilişkileri (dolayısıyla devletin biçimini) “tanımlayan” görelilikler denklemine ihmal edilemez değişikliklerin yaşandığını sanırım kabul edebiliriz. Bu bağlamda, devletin içindeki ordu, polis, MİT, yargı, yürütme, diyanet gibi alt kümeler arasındaki ve devletin tümüne göre kurulu, ilişkilerdeki değişimi olduğu kadar, bu alt kümelerin kendi alt kümeleri arasındaki ilişkilerde yaşanan değişimi de örnek olarak gösterebiliriz. Devletle, devletin, dini kurumlar, eğitim, sendikalar, spor sektörü, medya gibi ideolojik aygıtları arasındaki **göreliliği bağımsızlığın**, görelilik derecesinde devletten yana bir azalma olduğu, böylece devletin “sivil topluma” nüfuz etme derecesinin arttığı da savunulabilir.

B) Devletin **girdileri** açısından da önemli bir değişimin yaşandığını söylemek olanaklı. Bu değişimi, yeni **kadroların** ideolojik, kültürel hatta örgütsel/sınıfsal özelliklerinden, **mali kaynakların** geliş coğrafyalarındaki değişikliklerden, güvenlik ve bilgi işlem **teknolojilerinden**, devletin parçalarını (kristalleşmiş iktidar düğümlerini) birleştiren, ağı yaşatan **teknolojideki** değişimden, derinleşme ve yayılmadan, yine bu yolla devletin sivil topluma nüfuz etme derecesinden de izleyebiliriz.

C) Devletin, uluslararası hegemonik, devletler arası “sistemle” ilişkisi, buradan aldığı, teknolojik, finansal, siyasi girdilerde, bu girdilerin devlete giriş ve işleniş süreçlerinde, hatta bunların topluma sunulmuş biçimlerinde de azımsanmayacak değişikliklerin olduğu söylenebilir.

“Büyük Ortadoğu Projesi” bağlamında kurulan ilişkilerin niteliği, devletin yüzünü “Doğuya dönmesi”, küresel hegemonia yaslanarak güç yansıtma stratejisini benimsemesi, “Yeni Osmanlı” kavramının içerdiği kültürel, siyasi, ekonomik unsurlar, bu bağlamda bölge ülkeleri karşısındaki konumun yeniden düzenlenmeye başlaması vb...

D) Tüm bu değişikliklere paralel ve onlarla, çift yönlü nedensellik ilişkileri içinde varolan iki yeni etken daha söz konusudur. Birincisi genel olarak, bütün fraksiyonlarıyla birlikte bir siyasal İslam ve uluslararası Müslüman Kardeşler eksenli. İkincisi, genelde “cemaat” olarak adlandırılan yaygın, disiplinli, emir komuta zincirine, “komiteler” ağına, ideolojik ve pratik önderliklere ve uluslararası bağlara sahip olduğu ileri sürülen bir örgütün (yapıntının) varlığı.

E) Nihayet, bu değişimlerin yaşandığı zemini oluşturan “sınıflar matrisi”nde de bazı önemli yenilikler gözlemlenebilir.

Birincisi, kabaca, TÜSİAD ve askeri ticari kompleks olarak tanımlayacağımız iktidar bloku unsurlarının ağırlığı, “blok”un içine giren yeni unsurların etkisi ile azalmış görünmektedir (bu konu etraflı bir ekonomi politik çalışmasını gerektiriyor).

İkincisi, Poulantzas’ın “*devletten sorumlu, devleti yöneten sınıflar*” olarak tanımladığı “küme”nin içinde olduğu kadar, “organik entelektüeller” denen kesimde de kimi ihmal edilemez değişiklikler gözlemlenebilir. Şimdilik (geçici olarak – bu da üzerinde çalışılması gereken alanlardan bir başkası), Kemalist, ulusal projeye sadık entelektüeller, teknokratlar, bürokratlar olarak kabaca tanımlayabileceğimiz bir kentli (Ankara İstanbul, İzmir gibi) “orta sınıf” tabakanın yerini, başka bir projeye sadık, dini hakikat rejimine dahil ya da yakın orta sınıf tabaka almaya başlamıştır. Bu değişimin büyük ölçüde tamamlandığı bile söylenebilir. Bu kaba, özet ve daha geliştirilmesi ve teorik olarak daha hassaslaştırılması gerektiği düşünülerek tartışmaya açmayı umduğum gözlemler bölümünü bitirirken bir not daha düşmek istiyorum. Bu “**değişimleri**”, bu değişimlerin, yanı sıra, devletin, “**varlık**”, “**varoluş**” ve “**görüntü**” düzeylerinde **güçlü ve etkili sürekliliklerin** söz konusu olmaya devam ettiğini de unutmadan düşünmek gerekiyor.

V

Yukarıdaki gözlemlerin ışığında devletin, “varlık” (**tipolojisi**), “varoluş” (varlığın zamanda ve mekanda aldığı **biçim**), ve “görüntü” (günlük yaşamda, “burada- şimdi” etkileri - **rejimi**) düzeylerine ilişkin neler söyleyebiliriz?

Bu soruya kabaca ve geçici olarak şu cevapları verebileceğimi düşünüyorum. AKP döneminde devletin tipolojisinin değişmediğinde sanırım hepimiz hem fikir olabiliriz. Devletin dünya ekonomisi içindeki yerinin, ekonomi politikalarının ve ülkenin ekonomik yeniden üretim süreçlerinin, kaynaklarının, uluslararası tekelci sermayeye tabi olma özelliğinin de süreklilik ve “post-colonial” özellikler sergilemeye devam ettiğini söyleyebiliriz.

Bir “organizma” olarak devletin içinde ve dış ilişkilerinde, sınıflar matrisi alanlarında yaptığımız gözlemler, bir “**biçim**” değişikliği sürecinin, en azından, yaşanmakta olduğuna, belki de bu sürecin tamamlanma noktasına çok yaklaştığına **güçlü** bir biçimde işaret ediyor. Bu tartışmaya Faşizmin bir rejim değil devlet biçimi olduğunu düşünerek devam etmek gerekiyor.

Burada, hem yeni bir “**hakikat rejiminin**” topluma devlet tarafından dayatılması, hem de gerek “cemaat denen” bir örgütün etkileri, “mahalle baskısı” olarak tanımlanan süreçler, yeni bir “**biyopolitiğin**” (beden yönetme rejimi) de hızla topluma egemen olmaya başladığını, hatta kendisine uymayan “yaşam alanlarını”, devlet aygıtının şiddet araçlarından da yararlanarak yok etmeye çabaladığını düşündürüyor.

Tekelci sermayenin en gerici tercihi, toplumsal bir taban /hareket, devlete adeta her aşamada paralel bir makine gibi yapışmaya başladığı iddia edilen bir örgüt, totaliter bir ideoloji, paranoyak bir söylem (“darbe oluyor”, “Hrant Dink cinayeti aslında AKP’yi hedef alıyor” gibi...) faşist devlet biçiminin (Hem Dimitrov’un, hem Troçki’nin hem de Adorno’nun saptamaları bağlamında) bileşenlerini anımsatan özelliklere işaret ediyor.

Öbür taraftan, nispeten hala serbestçe yaşanan genel seçimler, medyada görülen görelî ve koşullu da olsa, daralmakta da olsa muhalefet, toplumsal muhalefetin, haklar mücadelelerinin, Kürt siyasi hareketinin çalışmalarının hala, giderek artan sıklıkta devlet şiddetiyle karşılaşılıyor olsa da, açık olarak sürdürülebilir olması, bu devletin klasik **faşist devletler anlamında**, bir “totaliter” yapıyı henüz kuramamış olduğunu düşündürüyor. Bu anlamda gelişmeleri hala “rejim” bağlamında da düşünmek olanaklı olabiliyor. O zaman “hangi devlet biçimine ait bir rejim?” sorusu da gündeme geliyor

Sonuç olarak, devlet konusunu, tartışmaya ve araştırmaya, yeniden tartışmaya devam etmek gerekiyor